

ÀGBÉYÈWÒ KÓKÓ-ÒRÒ NÍNÚ ORIN ÀYÌNLÁ ỌMỌWÚRÀ

Owólabí Rilwan AKÉGBÉYALÉ

owolabirilwan37@gmail.com

DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.20772104>

Àṣamò

Ọ̀pòlọ̀pò èniyàn ni wọn kì í fi ara balẹ̀ gbọ orin ibílẹ̀ ní àwùjọ wa mò; ijó tàka-súfèé ló kù táyé n jọ báyii. Eleyii ni ó túbò n sòkùnfà bí ọ̀pòlọ̀pò kókó àti èkọ́ inú àwọn orin ibílẹ̀ Yorùbá kò ẹ̀ lapa lára àwọn èniyàn inú àwùjọ mò lóní. Ọ̀kan pàtàkì olórin ibílẹ̀ Yorùbá tí ó gbajúmò ni Àyínlá Ọ̀mọwúra lára ọ̀gòrò olórin ibílẹ̀ lówùjọ Yorùbá. Bó ti lẹ̀ jẹ̀ wí pé Àyínlá Ọ̀mọwúra sáà maa n dojú orin rẹ̀ kọ́ àwùjọ obínrin lópòlópò igbà, èyí kì í ẹ̀ lẹ́ tábùkù àwọn obínrin, bí kì í ẹ̀ lẹ́ pẹ̀ fún ịṣàtúnṣe sí àwọn iwà tí ó n fẹ́ àmójútó láààrin àwọn obínrin lówùjọ. Ọ̀gòrò obínrin ni wọn sáà maa n fí ojú èlẹ̀kẹ̀-èébú wo ọ̀kọ́rin yìí nípàsẹ̀ ọ̀pòlọ̀pò àwọn orin tí a mẹnubà yìí, sùgbón a sàkíyèsí wí pé èébú àti àyínsí inú àwọn orin wònyí nikan ni ọ̀pòlọ̀pò n tẹ́tí gbọ́, wọn kò fí bẹ̀ẹ̀ róye nipa àwọn kókó ọ̀rò mǐràn tí ó sodo sínú àwọn ọ̀kan-ò-jòkan orin ọ̀kọ́rin náà. Yorùbá bọ́, wọn ní: “àifẹ̀lẹ̀ ké ibòsì ni àifẹ̀lẹ̀ rẹ̀nì jọ o”. A wá lẹ̀ sọ pé bóyá nítorí gbọ́nmọ́ gbọ́nmọ́ ọ̀kọ́rin yìí tí ó pọ́ lápọ̀jù lóri ọ̀rò obínrin ní ó n sòkùnfà àiróye àwọn kókó mǐràn tí ó farasin sínú orin rẹ̀ bí? Yorùbá sì tún bọ́, wọn ní: “bójú bá fara balẹ̀, á rímú”. Ohun tí ịṣẹ̀ yìí tẹ̀pẹ̀lẹ̀ mò ni àgbéyèwò àwọn kókó ọ̀rò tí orin Àyínlá Ọ̀mọwúra gùnlè pẹ̀lú àwọn èkọ́ tí ó sodo sínú rẹ̀ lẹ́tí fí ẹ̀ àtúnṣe iwà ibàjẹ̀ lówùjọ. Kókó-ọ̀rò méje ni ịṣẹ̀ yìí yèwò nínú àwò rẹ̀kọ̀dù mọ̀kànlá sǎngílítí lára ogún fólúùmù tí ọ̀kọ́rin náà ẹ̀.

Kókó Ọ̀rò: Orin ibílẹ̀, Àyínlá Ọ̀mọwúra, Kókó ọ̀rò, Iwà ibàjẹ̀, Àtúnṣe àwùjọ, Tíòrì ibàrà-èni-gbẹ̀-pò Wo Lítirẹ̀sọ

1. Ifààrà

Bó ti lẹ̀ jẹ̀ wí pé ọ̀lájú ti gba ayé kan lóní, gbogbo nnkan ni ó sì ti yí padà báyii, “Èsúró ti pàdí dà, ó ti n lájá ọ̀dẹ̀”. Ọ̀pò nnkan ni àyípadà ti dé bá nípàsẹ̀ ọ̀lájú tí ó bẹ̀ gíjà sí ààrin àwùjọ Yorùbá lójìjì. Ọ̀pòlọ̀pò ọ̀mọ́ ni kò gbọ́ orin ibílẹ̀ mò, orin tàka-súfèé ló kù tí kálukú n tādírẹ̀ké jọ sí lówùjọ Yorùbá báyii. Èyí gan-an ni ó túbò n sòkùnfà bí ọ̀pòlọ̀pò orin tí ó sànfààní bí i ti Ọ̀mọwúra ẹ̀ n di imẹ̀rí lẹ́ lówùjọ Yorùbá lóní. Ídì abájọ́ tí àwọn èkọ́ inú àwọn orin wònyen kò ẹ̀ lapa lára àwọn èniyàn àwùjọ mò, pàápàá jùlọ́ àwọn ọ̀dọ́ iwòyí nìyí. Bí èniyàn bá fẹ́ ríran wò, kì ó bí àwọn ọ̀mọ́ ọ̀dẹ̀-òní nipa kókó tàbí èkọ́ inu àwọn orin ayé ọ̀jọ́un, èsì tí wọn yóò fọ́ fún tòhún ni pé: “Ta lo fẹ́ gbọ́ orin àwọn àgbàlagbà?” Bẹ́ẹ̀, wọn ti gbàgbé wí pé ọ̀gbón ọ̀un èkọ́ tó yè kooro n bẹ̀ nínú orin àgbà yàtò sí ti orin ayé ọ̀dẹ̀-òní. Èyí ló jẹ́ kí a faramọ́ èrò Nketia kan (1974, o.i.196) tí ó sọ pé:

One of the most important categories of songs found in African societies may be described as “songs of the elders”. They remind people of the past and values of a society and require some knowledge of oral tradition before one can understand them.

Ọ̀kan gbòògì nínú èyà orin ilẹ̀ Adúláwò ni èyí tí a mò sí ‘orin àgbà’. Ó maa n ní àwọn èniyàn niran nipa ipilẹ̀ àti lááríjà ètò àwùjọ, àti wí pé ó nílò imò nipa itàn àtẹ̀nudènu kí èniyàn tó lẹ̀ ní ọ̀ye nipa wọn.

Ọrò Nketia okè yíi n sọ nípa pàtàkì orin èyà Adulawò ti Yorùbá jẹ ọkan pàtàkì nínú rẹ; bí ó ẹ̀ se jẹ orin àwọn àgbà tí ó kún fún ogbón, ìmò àti ọ̀yẹ̀ pẹ̀lú ẹ̀kọ́ lórí ìbágbẹ̀pọ̀ àwùjọ. Àtípe orin náà níìlò ìmò àtínúda ewì alohùn kí ó to lẹ̀ yẹ̀ èniyàn yẹkeyẹkẹ. Ó ti dájú sáká pé ọmọ tí kò rá nílẹ̀, kò le rìn lájò. Ọmọ tí kò gbọ orin ìbílẹ̀ tẹ̀lẹ̀, ó ti dájú sáká, iye n ò le mò nípa kókó ọ̀rò tí irúfẹ̀ orin bẹ̀e dá lẹ̀, débi tí yóò rí ẹ̀kọ́ kó nínú rẹ̀, tàbí tí yóò wá ní ìmò tó yẹ̀ kooro nínú ewì àbáláyẹ̀ Yorùbá kankan gégé bí Nketia ti sọ lókè yíi.

Lótiítò àti lódodo ni wí pé olórín tí à n gbiyànjú láti yẹ̀ ị̀sẹ̀ rẹ̀ wò yíi gbajúmò ní ị̀sòrí orin ìbílẹ̀ Yorùbá dáadàa. Ọ̀dú sì nì, kì í sàimò fún olóko. Àwọn tí wọn mọ́ rírí orin ìbílẹ̀ Yorùbá kò le fí ọ̀wọ́ rọ̀ àwọn ọ̀kan-ò-jòkan orin rẹ̀ sẹ̀yìn láààrin ọ̀gòòrò orin lóde àríyá. Ọ̀kan gbòògì láààrin àwọn olórín à-gbò-fi-kògbón nílẹ̀ Yorùbá àti ní Orílẹ̀-èdè Nàìjíríà ni Olóògbé Àyínlá Ọ̀mọ̀wúrà. Bí ọ̀kọ̀rín yíi ti ẹ̀ se fí orin fón rere lórí ẹ̀kọ́-ilẹ̀, náà ni ó ti fí ohùn ẹ̀nu sàtúnse iwa ìbàjẹ̀ lówùjọ, bẹ̀e àṣà àti ị̀sẹ̀ pàápàá kò sọ̀nù nínú. Ọ̀kọ̀rín yíi n fí orin kilò iwa ìbàjẹ̀. Ó n fí orin bá àwùjọ wí. Ó n fí orin rẹ̀ dani laráyá. Àìmọ̀yẹ̀ ọ̀tòlórín orin ni Ọ̀kọ̀rín yíi ti kọ́ lórí ị̀sẹ̀lẹ̀ àwùjọ, orin àpónlẹ̀ èyàn, ẹ̀gbé àti ogbà, orin ìmòràn, orin akónilẹ̀kọ̀-íwà òun ìbágbẹ̀pọ̀ àwùjọ, orin lórí ètò ọ̀sẹ̀lú, eré-idárayá, orin idàrò, isínkú agba àti bẹ̀e bẹ̀e lọ. Orin tí ọ̀kọ̀rín Àyínlá Ọ̀mọ̀wúrà ti kọ́ sẹ̀yìn ni ọ̀pọ̀ èyàn sì n sàmúlò fí hùwà ní ọ̀de-òní, pàápàá jùlọ láàrin lọ̀kọ̀-láya nínú ilẹ̀. Àṣe ọ̀títò lórò àgbà kan tó ní: “èniyàn á tán, sùgbón ohun a bá gbáyé ẹ̀ se nìkan ni yóó sẹ̀kù sílẹ̀ lẹ̀yìn ikú ẹ̀ni”.

Bákan náà sì tún ni wí pé pàtàkì àti iwúlò irúfẹ̀ orin wònyí kò lópin lówùjọ Yorùbá rará. Àwọn tí sáà ọ̀kọ̀rín yíi sojú wọn sàlàyé idí tí orin rẹ̀ fí jọ ti àyínsí gégé bí ọ̀pọ̀ èniyàn ti fojú wòó lówùjọ. Wọn ní kò le sàimá rí bẹ̀e nìtorí pètẹ̀pètẹ̀ lorin lówùjọ Yorùbá àti nílẹ̀kílẹ̀, wí pé ẹ̀ni tí ó bá ti ta bà, kí ó má fí ẹ̀ se ìbínú; sùgbón kí oníyẹn gbiyànjú àtúnse ni. Èyí ló kún wa lójú, tí ó sì gún wa ní kẹ̀sẹ̀ láti ẹ̀ se àgbéyẹ̀wò àwọn kókó pàtàkì tí ó sodo sínú orin ọ̀kọ̀rín Àyínlá Ọ̀mọ̀wúrà yàtò sí ti èébú àti àyínsí nìkan bí ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ èyàn ẹ̀ se fojú wo orin rẹ̀. ‘Bójú bá fara balẹ̀, á rí mú’ ni ọ̀we àgbà kan tí a gúnlẹ̀ fí róye, gégé bí Idowú (1977, o.i.85) ti sọ nínú ị̀sẹ̀ rẹ̀ pé:

Singing is always a vehicle conveying certain sentiments or truth... in each people's songs, there, is a wealth of material for the scholars who will patiently sift and collate.

Orin kíkọ̀ dà bí ọ̀kọ́ tí ó sàbà máa n gbé ojú-sàájú tàbí èdùn ọ̀kàn ẹ̀ni rìn... nínú orin àwọn èniyàn kan, ọ̀pọ̀ àríwòye máa n sodo sínú rẹ̀ fún àwọn ọ̀mòràn tí yóò fí ara balẹ̀ ẹ̀ se àwòfin àti àkọ̀sílẹ̀ rẹ̀.

Bèyàn bá fí ara rẹ̀ balẹ̀ dáadàa, tí ó tẹ̀tí bèlẹ̀jẹ̀ gbọ orin ọ̀kọ̀rín Àyínlá Ọ̀mọ̀wúrà, onítòhún yóò rí ẹ̀kọ́ kó nínú rẹ̀ yàtò sí orin tí a kọ́ sí ilù lásán. Èyí ni ó jẹ́ kí ọ̀kọ̀rín gan-an alára kọ orin láti fí ipa àti pàtàkì orin rẹ̀ hàn lówùjọ. A róye èyí níbi tí ọ̀kọ̀rín ti kọ́ pé:

Lílẹ̀: Ẹ̀ni tó n forin mí sọgbón o,
T'ón n feti kọ́'lùu mi kó tó wuwà o,
Onítòhún kò ní si nìkan ẹ̀ se o.

Ègbè: Gbogbo orin ni t'Anígilájé;
Gbogbo orin ni t'Anígilájééé;
Gbogbo ọ̀nà tí mo gbórin gbà o,
Ẹ̀ sá ma tẹ̀lẹ̀ mi nílẹ̀ orin ò é. (Ebi kì í pa'gún dalẹ̀)

1.1. Èrò Àwọn Onímò Lórí Pàtàkì Orin Láwùjò

Òpòlopò onímò ni wón ti sòrò lórí iwúlò àti pàtàkì orin láwùjò, pàápàá jùlò àwùjò Yorùbá. Díẹ lára àwọn onímò tí wón ti sòrò nípa pàtàkì orin ni Luis Borges nínú Ajíkòbí (2013, o.i. 66) tí ó sọ pé:

Music reveals a personal past which, until then, each of us was unaware of, moving us to lament misfortunes we never suffered and wrongs we did not commit.

Orin n ́ se àfihàn ohun tí ó ti kojá, tí ọ̀pọ̀ ènìyàn ọ̀ kọ ibi ara sí; èyí tí ó n mú wa fọ̀n rere àwọn ìdaàmú tí kò kàn wá àti àwọn àṣìṣe tí a kò gbẹ̀se.

Dáramólá àti Jéjé (1967, o.i.171) fojú wo pàtàkì orin, ilù àti ijó gégé bí ohun mánìgbàgbé láwùjò Yorùbá nínú ọ̀rọ̀ wọn kan pé:

Ìfẹ́ tí Yorùbá ní sí ilù, orin àti ijó kò kéré. Ilù, orin àti ijó sì ti di ohun ìrandíran nílẹ̀ Yorùbá nítorí pé láti ìgbà ayé àwọn babańlá wa ni nńkan wònyí ti bèrẹ̀. Èyí tilẹ̀ máa n hàn nínú orin àwọn aludùndún pé: “iwo lẹ̀ jó, èmí lẹ̀ jó, kòkòrò méjì ló pàdẹ̀”.

Yàtò sí èyí, pàtàkì orin láwùjò Yorùbá kò fẹ̀rẹ̀ ní ẹ̀lẹ́gbé nínú àṣà àti ìṣe. Níbi gbogbo nńkan ni ẹ̀yà Yorùbá ti máa n mú orin lò. Ó wá fẹ́ jọ pé máyámí ni ìran Yorùbá àti orin kíkọ. Àfọ̀fún èyí ni ó hánḁ nínú ọ̀rọ̀ Beier (1956, o.i.23) kan tí ó sọ pé:

There is no occasion in Yoruba life that is not accompanied by songs. Births, marriage, housewarming, and funeral are all occasions for lyrical songs of great beauty. Everyday life is also accompanied by great deal of impromptu singing, a kind of musical thinking, in which the singer puts everything to tune which happens to pass through his head.

Kò sí ayeyẹ kankan ní ìgbésí-ayé ẹ̀yà Yorùbá tí kì í bá orin dé. Ìkómọ, ìgbéyàwó, ìṣílẹ̀ àti ìsínkú àgbà ni wón jẹ ayeyẹ orin àlùjọ́ tó gbámúṣé. Ìṣe ojoojúmọ́ gan-an máa n bá orin àtàtá tí wón kò gbaradí fún dé, irúfẹ́ èrò orin, tó jẹ pé gbogbo ìròrì tí ó bá ti wá sí ẹnì tó n kọ̀rìn lẹ̀kàn gẹ̀lẹ̀ ni yóò máa bá ohùn mu.

Ìwòye imúgbòrò lórí pàtàkì orin láàrin ẹ̀yà Adúláwò tí ìran Yorùbá jẹ ọ̀kan pàtàkì nínú wọn, ni Ìdòwú (1977, o.i. 85), fí wo orin ní tirẹ̀. Ó ní:

We have the songs. These constitute a rich heritage of all Africa. Africans are always singing; and in their singing and poetry, they express themselves. All the joys and sorrows of their hearts, and their hopes and fears about the future find outlet.

Àwa lorin. Èyí tí ó ṣàkójopọ̀ àjogúnbá tójojú́ fún gbogbo Adúláwò. Ẹ̀yà Adúláwò sába máa n kọ̀rìn; àtipé nínú orin àti ewí wón, ni wón ti máa n fí èrò wón hàn. Gbogbo idùnnú àti ẹ̀dùn ọ̀kàn wón, àti imọ̀kànle ọ̀un ibèrù ọjó-ọ̀la ti ríbi sodo sí.

Ojú ẹ̀wà-èdè, ohùn àti ìtumọ̀ ni Rájí (1987, o.i.8) fí wo orin ní tirẹ̀ gégé bí ẹnì tí ó mọ́ rírì èdè Yorùbá. Kò sí bí a ọ́o ṣe sòrò orin, tí a kò ní sòrò ilapa rẹ̀ lórí èdè àti àwọn elédè alára nínú ọ̀rọ̀ rẹ̀ tí ó sọ pé:

Orin ni ifọ̀ròdára tó ní ẹ̀wà ipèdè bí i àwítúnwí, àfiwé, àti ìgbésẹ̀ dọ̀gba-n-dọ̀gba lónà tí a fí lẹ̀ wọ́ ohùn nílẹ̀, ní èyí tí yóò fí fún wa ní àwọn bátàni tàbí ọ̀tẹ̀ kan tí kò ní í jẹ́ kí orin náà sù ènìyàn í gbọ́, tí ó sì ní ìtumọ̀, tí ó sì tún jẹ́ itẹ̀wọ̀gbà́ fún àwọn ènìyàn náà.

1.2. Tíṛì ịfọ́jú-ìmọ̀-ìbàrà-ẹ̀nì-gbẹ̀-pọ̀ Wọ̀ Lítíréşò

Èrò tíṛì yíí nilátì wọ̀ ịbàşẹ̀pọ̀ ọ̀mọ̀nìyàn àtì àwùjọ̀ rẹ̀ nínú lítíréşò. Tíṛì Soşìólọ̀jì lítíréşò jẹ̀ abala ìmọ̀ méjì tí ó papọ̀: soşìólọ̀jì àtì lítíréşò. Ní şókí, soşìólọ̀jì nì gbogbọ̀ ịşẹ̀lẹ̀ tí ó bà jẹ̀ mọ̀ ọ̀mọ̀nìyàn àtì ịbàşẹ̀pọ̀ ịgbẹ̀-ayé ẹ̀dà nínú àwùjọ̀; ịgbagbọ̀, asa, iwa, èrò àtì ipò tí ẹ̀dà n kó, kí ilú bà à le tòrò tàbí dī ìmẹ̀erì. Lítíréşò nì tirẹ̀ nì ọ̀gbọ̀n àtìnúdà tí ó maa n fì kún iriri ẹ̀nì, fẹ̀ ìmọ̀ ẹ̀nì lójú, ó sì tún maa n yí èrò ẹ̀nì pada lóri àwọn nńkankan. Ọ̀nà ịbanisọ̀rọ̀ nì lítíréşò jẹ̀, a sì le loò láti fì şe iwadíí bí ẹ̀dà tí n ronú àtì ipa rẹ̀ lóri àwùjọ̀. Awojìjì àwùjọ̀ nì lítíréşò jẹ̀ bí a bà fì şo bí ayé tí rí, yóò maa mu ayipada rere bà ịgbẹ̀-ayé ọ̀mọ̀nìyàn gege bí àwọn ọ̀nkòwé bà tí n tọ̀ka rẹ̀ nínú àwọn ịşẹ̀ wọn.

Ọ̀gúnşínà (1987:19) şàlàyé pé lítíréşò àtì àwùjọ̀ kò şe é yà sọtò. Ó tún tẹ̀síwájú pé a kò gbọ̀dọ̀ fọ́jú ọ̀tọ̀tọ̀ wọ̀ ịbàrà-ẹ̀nì-gbẹ̀-pọ̀ àtì lítíréşò. Máymá nì lítíréşò àtì ọ̀mọ̀nìyàn jẹ̀, bakan náà, a kò le ya àwùjọ̀ ẹ̀nìyàn àtì lítíréşò rẹ̀. Ọ̀gúnşínà (2006:7-8) tún şàlàyé pé kò sí bí a ó şe gbé ịşẹ̀-ọ̀nà kan kalẹ̀ tí a kò ní wọ̀ àwùjọ̀ tí a tí gbé e jáde. Ó wá şe àfikún pé Soşìólọ̀jì lítíréşò a maa wọ̀ ịbàşẹ̀pọ̀ tí ó wá láàrin ịşẹ̀-ọ̀nà àtì àwùjọ̀ gegé bí èyí tí ó ní ịbàşẹ̀pọ̀ tí kò yí pada; tí ọ̀kọ̀ọ̀kan sì nípa lóri ọ̀míràn. Ohun tí Ọ̀gúnşínà n şo ní pátó nì pé lítíréşò àtì àwùjọ̀ kò şe é fì ojú ọ̀tọ̀tọ̀ wò. Fún idí èyí, a şàmúlò tíṛì ịfọ́jú-ìmọ̀-ìbàrà-ẹ̀nì-gbẹ̀-pọ̀ wọ̀ koko-ọ̀rọ̀ nínú orin Àyínlà Ọ̀mọ̀wura tí ó jẹ̀ afojusun iwadíí yíí.

2. Orisun Orin

Orin jẹ̀ ọ̀kan pàtàkì lára èyà lítíréşò alohùn tí ẹ̀dà èyàn n şàmúlò ní ọ̀nà àrà, yàlà pèlú ilù nì tàbí láisílù láti fì gbé èrò ọ̀kàn ẹ̀nì jáde pèlú imọ̀sílára tí yóò mú ọ̀ngbọ̀ lókàn şinşin. Orin ní oríşiríşì ohùn tí ó n gbé e níyí, tí ó sì mú un yàtò sí ọ̀rọ̀-geere tàbí èdè ojoojúmọ̀ tí ẹ̀dà n şàmúlò nínú afo şíşẹ̀ tàbí ọ̀rọ̀ síşọ̀. Ọ̀kan lára ohùn àbáláyé kan pàtàkì nì orin. Nítorí náà nì Elédumarè şe fì orin şe ọ̀şọ̀ fún gbogbọ̀ ẹ̀dà aráyé láti maa şàmúlò rẹ̀ fì şe ara wa lójò, àtì láti maa fì dá ara wa láraya ní ọ̀de-ayé. Bí idán nì orin kíkọ̀ fún ẹ̀dà aláàyé. Lógán bí idán nì ẹ̀dà èyàn maa n mú orin kọ̀ láisì ẹ̀nì tí yóò kọ̀ onítòhún. Lóòótó nì pé ohùn orin wá tí àwọn ọ̀kọ̀rin maa n şàmúlò fì gbé orin lárugẹ̀ lóto gedengbe tí ó yàtò sí orin kíkọ̀ şáá. Àmọ̀ o, ọ̀tò nì tólú, ọ̀tò nì tólú, ọ̀tò sì nì tí tólúúwò. Ọ̀tò lorin, ọ̀tò sì nì ohùn orin. Jíjọ nì wón jọra, iyàtò áàrin wón wàyàmì. Oríşíí, ihun àtì èrò orin kíkọ̀ lè yàtò síra, şùgbọ̀n àpólà kan soşo nì orin tí a là pín sí elékajẹ̀ka fún iwúlò ara ẹ̀nì.

Orisun orin láwùjọ̀ ẹ̀dà bèrẹ̀ láti ara ịgbẹ̀ ẹ̀kún ọ̀mọ̀ tuntun jòjòlò, ní kété tí iyá rẹ̀ tí bí i. Kò sí ẹ̀nì kankan tí ó kọ̀ ọ̀mọ̀ ikókó ní ịgbẹ̀ kíkẹ̀ tàbí ẹ̀kún súnşun, iyẹn orin àkókó rẹ̀ ní ọ̀de-ayé. Bí ịgbẹ̀ náà tilẹ̀ jọ tàbí kò jọ orin létí, şùgbọ̀n a sàbà maa n rọ́ye dídún bí orin ịgbẹ̀ náà, nígbà tí àwọn iyálómọ̀ bá n sín ọ̀mọ̀ ikókó jẹ̀ pèlú ịgbẹ̀ ẹ̀kún rẹ̀, tí wón sì maa n fì ẹ̀şẹ̀ rajó pèlú; kí ọ̀mọ̀ le bà à dákẹ̀ ẹ̀kún súnşun. Bakan náà nì a rọ́ye bí ọ̀mọ̀ tí n kẹ̀kọ̀ ohùn láti ara onírúurú ariwo tàbí ohùn tó n jẹ̀ yọ̀ ní agbègbè tí iyá rẹ̀ wá. Èyí nì ó jẹ̀ kí á fara mọ̀ ọ̀rọ̀ tí Wachsmann şo nínú àlàyé Omíbiyí (1975, o. i. 499) kan pé:

He starts off on his mother's back and for a long time he never leaves it... When she speaks, he must feel the vibrations of her body, when she pounds a mortar, he must be aware of the muscular effort of lifting the pestle; he probably is aware of the actual thud of the pestle reaching the bottom of the mortar. Here an experience of rhythm is introduced.

Ó bèrè láti èyin iyá rè kòsì le è fi sílè fún ojò pípè... Bí ó bá ñ sòrò, ó ní láti rí òye gbígbòn ara rè, bó bá ñ gúnyán nínú odó, ó ní láti gbò nípa aáyan gbígbé sókè ọmọ-odó, pàápàá jùlọ yòò mò nípa bí ọmọ-odó tí ñ kan isàlè iyá-odó. Níbí, a ti sàfihàn iwòhùn.

Ohun tí Wachsmann ñ gbìyànjú láti sọ níhìn-ín ẹ wékú pèlú àlàyé tí a ti ẹ tẹlẹ, àfikún tí ó wà níbè ni bí ọmọ ẹ ñ kẹkọ ọrò láti ara sínsínjẹ iyá rè àti ríró ohùn ọmọ-odó nígbà tí wọn bá ñ gúnyán lódó. Bí orin ẹ rí ní isòwọ ti ẹranko gan-an kò fi bẹẹ yàtò sí ti ẹdà èniyàn daindain. Àwọn ẹyẹ bí àwòkò àti olóbùrò kò tilẹ ní isẹ méjì tí wọn fi gbajúmò lówùjọ ẹyẹ ju orin kíkọ lọ ní tiwọn. Ní wọn fi máa ñ sọ pé: “Àwòkò ló jògá èdè, Olóbùrò l’ají kọgba orin”. Ọrò bí àwùjọ ẹyẹ ti ñ mórín kọ hàn nínú ewì Fálétí nínú Adébòwálé (2017) pé:

...Sùgbón èyin ẹ wo kíkẹ àròni
 Ẹ wo kíkẹ ọpéèrè
 Ẹ wo kíkẹ ayékòótó
 Ẹ wo tibáákà
 Ẹ forin ẹyẹ wéra wọn
 Nígbà yìí ẹ ó sẹsẹ mò
 Wí pàwòkò làgbà nínú gbédègbeyò
 Àwòkò làgbà
 Nínú ká fi làákàyè kòrin kòrin ó joraa wọn
 Àwòkò làgbà èdè (Ewì Adébáyò Fálétí Ìwé Kejì, o.i.67:62-73)

Ohun tí Akéwì ñ fi ewì yìí ẹ se ní àlàyé bí orin ti wópò ní àárín àwọn ẹyẹ, àwòkò ló jògá fún gbogbo wọn nínú ká pèdè. Ó ní kíkẹ ni ti ẹyẹkẹyẹ, sùgbón orin kíkọ ni ti àwòkò.

Kò sí àwùjọ ẹdà tí Olódùmarè dá, tí kò ní orin tirẹ tí ó fi gbajúmò, yálà nípa ariwo pípa ni, ẹkún, igbe, tàbí ohùn kan pàtò tí yòò fi yàtò sí ti ẹdà mǐràn lówùjọ. Yàtò sí àwọn Ọkòrin, Akéwì, Asunràrà, Ọdẹ tí wọn ñ fi oríṣiríṣi ohùn gbé orin, ewì, ràrà, ijálá òun ìrèmòjé jáde, gbogbo ẹdà èèyàn kòòkan náà ni ó ní èbùn orin kíkọ tí Elédùmarè fi ta á lóṛẹ. Sùgbón orin ní igbà àti àsikò tí ó máa ñ rín sí èniyàn lára, kí á tó le fi orin ba ẹnu. Bákan náà sì ni pé, ó máa ñ ní idí kan pàtò tàbí àsikò tí èèyàn fi máa ñ kọ irúfẹ orin kan lówùjọ rè. Èyí ni ó ẹ atónà ọwe Yorùbá kan pé: “A kì í dájọ orin, ojò orin bá wá sí ni lára là á kọ ọ”. Àwọn orin àbáláyé àti orin ibílẹ ọlọkan-ò-jòkan Yorùbá ti rí tete walẹ, wọn sì ti fi ẹsẹ múlẹ dé bí pé wọn kò le parẹ mò; nítorí nínú àṣà wa ni wọn ñ gbé. Ọmọ Yorùbá àtàtá kan kò le sàimá sàmúlò orin, yálà ní ti gbígbò tàbí ti kíkọ nínú isẹ wọn. Èyà Yorùbá fẹrẹ kúndùn orin kíkọ ju èyàkẹyà lọ ní orílẹ aláàyè. Bí orin ẹ di bárákú fún èyà Yorùbá ni ó jẹ yọ nínú ìwé ìròyìn Observer tí a rí kà nínú Ajíkòbí (2013, o.i.156) pé:

We are a musical race, and it is a fact that this beneficial gift of the creator has been acknowledged to fall more largely to our share than any nation of the world.
 Èyà olórin ni wá, òdodo ọrò ni pé èbùn pàtàkì tí Adédàá fi ta wá lóṛẹ yìí ti gbilẹ sódò
 wa ju ti orílẹ-èdè àgbáyé mǐràn lọ.

Ìfẹsẹmúlẹ èrò okè yìí kò yẹ lórí oríṣiríṣi àwọn orin isẹm̀báyé àti àwọn orin àjogúnba Yorùbá bí i Adamò, Bòlòjò, Etiyerí, Obitun àti àwọn orin àlùjọ oníran-ń-ran, tí wọn je yọ láti ara àṣà àti isẹ Yorùbá.

2.1. Ìtàn Ìgbésí-Ayé Ọ̀kọ̀rín Àyínlá Ọ̀mọ̀wúra

Oḍún tí a bí ọ̀kọ̀rín Wahidí Àyínlá tí ìnagijẹ rẹ̀ n jẹ Ọ̀mọ̀wúra kò fí bẹ̀ẹ̀ fí ìdì múlẹ̀ nínú iwádìí tí a ẹ̀ nítòrí àìrì àkòsílẹ̀ tàbí ifẹ̀sẹ̀múlẹ̀ kankan gbámú lórí rẹ̀. Sùgbón Lásìsì (2012), fí ìdì rẹ̀ múlẹ̀ pé oḍún 1933 ni a bí ọ̀kọ̀rín Ọ̀mọ̀wúra. Agboolé Ìkọ̀pa ní àdugbò Ìtokò nílúú Abẹ̀òkúta ní Ìpínlẹ̀ Ọ̀gùn ni a bí ọ̀kọ̀rín sí. Orúko bàbá rẹ̀ ni Àlàbí Yusufu Gbogbolòwò. Orúko iyá rẹ̀ ni Àsàbí Morẹ̀nikẹ̀ Wúràmótù. Àsà kí a máa tẹ̀ ìnagijẹ mọ̀ ara ẹ̀ni lórí ní iṣòrí olórin ní ó ẹ̀kọ̀nfa bí 'Ọ̀mọ̀wúra' ẹ̀ di èyí tí ó gbajúmò júlò nínú àwọn orúko ọ̀kọ̀rín yìí. Ní pátó, Wàhídì ní súuná tàbí orúko àbísọ tí iyá àti bàbá rẹ̀ sọ ọ̀; Àyínlá ni oríki rẹ̀, ìnagijẹ lásán ni àwọn orúko bí i: Ọ̀mọ̀wúra, Hájì-Costly, Eégúnmogají àti Anígílájé. Ìtàn fí ìdì rẹ̀ múlẹ̀ pé nípa ifẹ̀ tí ọ̀kọ̀rín náà ní sí iyá rẹ̀, ní ó ẹ̀kọ̀nfa ìnagijẹ tí ó yà láti ara Wúràmótù orúko iyá rẹ̀, tí ó fí n jẹ 'Ọ̀mọ̀-Wúra' àtipé àwọn méjì ní wọn n jẹ Àyínlá nínú agboolé rẹ̀ ní Ìkọ̀pa nígbà náà, akitiyan láti ẹ̀ adámọ̀ láàrin orúko méjéjì ní ó ẹ̀kọ̀nfa tí wọn fí jan 'ọ̀mọ̀ Wúra' mọ̀ Àyínlá tirẹ̀. Ọ̀kọ̀rín sàbà máa n fí orúko náà dára pé: 'Ọ̀mọ̀ Wúràmótù'. Bákan náà ní ó jẹ pé gbajúgbajá olórin àpàlà nígbà kan rí, Hárúnà Ìṣòlá tí a tún mọ̀ sí Bàbá-n-Gàní-Agbà ní ó fún Àyínlá Ọ̀mọ̀wúra ní ìnagijẹ 'Eégúnmogají', tí ó tùmò sí 'Àgbà Ọ̀jẹ' lójó tí ó wá ẹ̀rẹ̀ ikómojáde fún ọ̀kọ̀rín Ọ̀mọ̀wúra ní ilú Abẹ̀òkúta nígbà tí ó róye sísa ipá rẹ̀ gégé bí ó ti hàn nínú Akẹ̀gbéyalé (2019, o.i. 43).

Àyínlá Ọ̀mọ̀wúra kò ló sí ilé-iwé kankan láti kọ̀ ẹ̀kọ̀ nípa iwé kíkà. Ọ̀kọ̀rín kókó kó isẹ̀ àgbèdẹ̀ lábẹ̀ bàbá rẹ̀ tí ó jẹ̀ alágbèdẹ̀ nígbà náà, kí ó tó kúrò níbẹ̀ ló gbìyànjú oníran-n-ran isẹ̀ bí i awakò, alápatà, káfintà àti agbèrò onímótò, kí ó tó wá fí àdàgbá ètò rọ̀ sí ẹ̀nu isẹ̀ orin kíkọ̀. Ajogúnba ní isẹ̀ orin kíkọ̀ jẹ̀ fún Àyínlá Ọ̀mọ̀wúra. Bàbá rẹ̀ Yusufu Gbogbolòwò ti kókó sísẹ̀ gégé bí onílú lẹ̀yìn àwọn olórin Sákàrà bí i Àbíbù Olùwá ní ọ̀de Èkó nígbà kan rí, kí ó tó padà sẹ̀nu isẹ̀ ẹ̀wírí rẹ̀. Bákan náà ní wí pé Morẹ̀nikẹ̀ iyá ọ̀kọ̀rín náà fẹ̀ràn láti máa kọ̀pa nínú didá ègè pẹ̀lú egbé àwọn obìnrin lágboolé. Àwọn ẹ̀dòki orin wònyí ní wọn sísẹ̀ iwúrí fún ọ̀kọ̀rín Ọ̀mọ̀wúra tí ọ̀un náà fí gbèrò láti gbégbá orin kíkọ̀ ní oḍún 1950. Èrì bí ọ̀kọ̀rín ẹ̀ jogúnba isẹ̀ orin lówò àwọn òbí rẹ̀ jẹ̀ yọ̀ nínú orin rẹ̀ kan tí ó ti kọ̀ bayíi pé:

Lílẹ̀: Wọn bí mi sínú isẹ̀ orin ni;
 Àyínlá!
 Wọn bí mi sínú isẹ̀ orin ni;
 L'ó jẹ̀ ká gbadé orin,
 Nígbà t'áwa kì í ẹ̀ sàré wá.

Ègbè: Ẹ̀ wá fori balẹ̀ fún 'sẹ̀sẹ̀,
 Níwájú ọ̀gá akọ̀rín,
 Lódò Àyínlá Eégúnmogají. (A ti d'aríyò)

Àyínlá Ọ̀mọ̀wúra bèrẹ̀ isẹ̀ orin pẹ̀lú egbé orin tí ó pè ní Ọ̀lálómí, lábẹ̀ àkóso ilé-isẹ̀ orin Electrical and Musical Industries, àṣeyorí tí ó gbòná àrà ti dé bá egbé náà nígbà tí yóò fí di oḍún 1970. Àkókó orin rẹ̀ ní ó pè àkólé rẹ̀ ní 'Wẹ̀rẹ̀wẹ̀rẹ̀' tí ó gorí àtẹ̀ ní oḍún 1971. Bí ojó oḍún ní ọ̀de máa n rí láàrin àwọn olólufé Ọ̀mọ̀wúra lójó tí àwo orin rẹ̀ bá kókó gorí àtẹ̀. Ogún fólúùmù ní àpapọ̀ àwo orin tí ọ̀kọ̀rín yìí ẹ̀ pẹ̀lú ilé-isẹ̀ 'Electrical and Musical Industries' tí a tún mọ̀ ẹ̀ka agbàterù ilé-isẹ̀ orin wọn sí EMI Records Nigeria. Ogún rẹ̀kọ̀dù tí Àyínlá Ọ̀mọ̀wúra ẹ̀ jáde pẹ̀lú ilé-isẹ̀ náà ni: Wẹ̀rẹ̀wẹ̀rẹ̀ (vol.1), Àjòjì kì í bónilẹ̀ dulẹ̀ (vol.2), Challenge Cup 1972 (vol.3), Orin Owó-ilé Èkó (vol.4), National Census 1973 (vol.5), Challenge Cup 1974 (vol.6), Iré wọ̀lé dé 'Owó Udoji' (vol.7), A kì í gbọ̀ wo àwọn (vol.8), Late Muritala (vol.9), Àbòdé Mecca (vol.10), Owó tuntun (vol.11), Ẹ̀ mọ̀kàn (vol.12), Ẹ̀ gbọ̀ tuntun (vol.13), Ìṣe-ilé (vol.14), A ti d'aríyò (vol.15), Ẹ̀yin Ọ̀ṣẹ̀lú

wa (vol.16), Omi tuntun ti rú (vol.17), Ebi kì í pa'gún dalé (vol.18), Àwa kì í solódi wọn (vol.19) àti 25X40 (vol.20).

Àyínlá Oṃowúra rin ìrìn-àjò lọ sí ilú Mèkà láti lọ jòsìn ní ilàna ti Mùsùlùmí ní oḍún 1975, ní èyí tí ó sọ ó di Àlàájì. Ọkọrin Oṃowúra fẹ ọpọ̀ iyàwó, ó sì ẹ̀ se abiyamọ. Ọwe “a kì í ka ọmọ fún ọlómọ” dá wa lówó kọ láti mọ iye ọmọ tí ọkọrin náà bí ní pátó nínú isẹ iwádií wa. Sùgbọn àkọsílẹ̀ Làsísì (2012, o.i.111) fi ẹ̀sẹ̀ rẹ̀ múlẹ̀ pé iyàwó méfà ní ọkọrin fẹ̀ nígbà ayé rẹ̀ pẹ̀lú ọmọ méjìdínlógún. Ọmọ ọkọrin Oṃowúra méjì ní wọn yan isẹ orin àpàlà kíkọ láàyò lẹyin tí bàbá wọn ju awà silẹ̀. Àwọn ní Olóogbé Akeem Oṃowúra tí ó ẹ̀ se rẹ̀kọ̀òdù ‘Challenge Cup 1985’ lẹyin ikú bàbá rẹ̀ àti Hálímótù Oṃowúra tí ó ń kọrin Àpàlà lóde Èkó báyyí. Ikú yọ ọwọ̀ Àyínlá Oṃowúra nínú áwo ní ojọ̀ kẹfà, oṣù karùn-ún, oḍún 1980. Ọkọrin gba èkuru jẹ lówó ẹbọra láti ara fà-á-ká-jáa kan tí ó wáyé láàrin òun pẹ̀lú Báýéwùmí, akowé ẹgbẹ̀ rẹ̀ nígbà kan rí, ní ilẹ̀ ọ̀tí kan ní àdúgbò Àgọ-Ọ̀bà nílúú Abẹ̀òkúta. Ikú ọkọrin Oṃowúra dá rọ̀gbòdiyan silẹ̀ ní ìgboro Ègbá àti agbẹ̀gbẹ̀ rẹ̀ ní oḍún náà. Eré isílẹ̀ Inúfẹ̀lẹ̀ nílúú Oḍéda ní eré tí ọkọrin ẹ̀ gbẹ̀yin, tí ó fi ju awà silẹ̀ gégé bí ọ̀rọ̀ idánílójú tí a rí gbà lówó abẹ̀nà-ìmọ̀ wa lóko iwádií. Ní oḍún 1981 lẹyin ikú rẹ̀ ní áwo orin rẹ̀ tí ó ẹ̀ se gbẹ̀yin, tí ó pe àkólẹ̀ rẹ̀ ní ‘25x40’ gun orí àtẹ.

Ìròyìn àseyọ́rì isẹ orin Àyínlá Oṃowúra kò pin sí ẹ̀nu ọmọ Yorùbá nìkan, kódà àwọn àlejò gan-an pàapàa mọ riri orin rẹ̀ lówùjọ̀ tí tí ó fi di ọ̀nì. Ikenna Ndaguba, tí ó jẹ ọmọ ẹyà Igbo, tí ó sì tún jẹ adarí ètò ní ilẹ̀-isẹ̀ Radio Nigeria nígbà náà; kò sàifí ìmọ̀rírì orin Oṃowúra hàn lórí ètò kan lórí rediò nipa títo áwo orin “Ebi kì í pa'gún dalé” sí ipò kẹrin lórí àkàsò orin ibilẹ̀ tí ó gbajúmọ̀ júlọ̀ ní oḍún 1980 gégé bí ó ẹ̀ se hánde nínú iwé iròyìn ‘The Guardian’ ní oḍún 2007.

3. Itúpalẹ̀ Kókó-Ọ̀rọ̀ Nínú Orin Àyínlá Oṃowúra

Ọkọrin Oṃowúra sába máa ń sàmúlò àwọn kókó tó ní í ẹ̀ se pẹ̀lú ikilọ̀ àti ìmọ̀ràn láti fi ẹ̀ se iwààsù àti àtúnṣe lórí iwà ibàjẹ̀ òun kùdiẹ-kudie àwùjọ̀ adaríhunrun. Ọ̀rọ̀ yìí gan-an ní a róye nínú orin Oṃowúra gégé bí ó ti hánde nínú èrò Walt Whiteman nínú Ajíkòbì (2000:x) pé: “The chief trait of any given poet is always the spirit he brings to the observation of humanity and nature”. (Lááríjà èyíkẹ̀yí akéwì ní kí ó ní ìmòsílára láti wòye isẹ ọ̀mọ̀niyàn nínú isẹ ọ̀nà rẹ̀). Ọ̀pọ̀ ilọ̀síwájú ní ó ti bá púpọ̀ nínú àwọn èyàn àti idílẹ̀ tí wọn ń sàmúlò àwọn èkọ̀ tí ó sodo sínú àwọn kókó-ọ̀rọ̀ orin ọkọrin Àyínlá Oṃowúra. Àwọn kókó-ọ̀rọ̀ tí ó mumú láyà ọkọrin Oṃowúra, tí ó fi ń dá àwọn èniyàn àwùjọ̀ lẹkun lórí iwà ibàjẹ̀ àti àwọn èrò míràn tí ó mú un gbajúmọ̀ ní: ibágbẹ̀pọ̀ ̀tọ̀kọ̀-ṭaya; èmì irẹ̀tí àti itẹ̀lọ̀rùn; iwà eèrì àwùjọ̀; iwulò èkó àti isẹ̀ síse; idarò; isẹ̀lẹ̀ manigbàgbẹ̀; àti ìmọ̀ràn.

3.1. Ibágbẹ̀pọ̀ ̀tọ̀kọ̀-ṭaya

Àyínlá Oṃowúra sọ̀rọ̀, ó fa kòmóòkun rẹ̀ yọ lórí àwọn iwà tí ó sába máa ń dá áawọ̀ silẹ̀ láàrin lóko-láyà nínú ilẹ̀, tí ó sì ń fẹ̀ àmójútó gidigidi lówùjọ̀ wa. Ọ̀pọ̀ ìgbéyàwó ní ó ti forí sọ̀pọ̀n láti ara iwà àifàgbà fẹ̀nikan tí kò jẹ kí ayé ó gún. Àwọn iwà tí ó kù diẹ̀ káatọ̀ yìí, ní ọkọrin Oṃowúra ń fọ̀n rere rẹ̀ kí àlàáfíà ba à lẹ̀ jọba nínú ilẹ̀, kí ọ̀dẹ̀dẹ̀ pàapaa le ba à rọ̀jú ráàyè, kí àwùjọ̀ náà ó le dùn mọ̀ràin mọ̀rain. Yorùbá bọ̀, wọn ní: “bóde ọ̀ dùn, kò sọ̀mọ̀ tálákà tí yóò ròde ẹ̀mu”. Orin ifonrere àlàáfíà àkókọ̀ jẹ yọ láti ara ìmọ̀ràn tí ọkọrin náà fi ń pe àkíyèsì iyàwó-ilẹ̀ kùrò níbi iwà agídí pẹ̀lú ọkọ̀ rẹ̀, ní èyí tí ó lẹ̀ sọ̀kùnfà ijà à-jà-kú-akátá. Èyí jẹ yọ nínú orin:

Lílẹ̀: Agídí ọ̀ ẹ̀ se lo'lé ọ̀kọ̀,
 Iwà irẹ̀lẹ̀ ló ń yọ'kọ̀ nímú o.

- Ègbè: Igí dá, eyé fò obìnrin;
A dojú kọ'kọ róṣọ,
Wọn kì í gbọhun t'ọkọ bá n wí.
- Lílẹ̀: Jejẹrẹ ìyàwó ẹ máa gbọ,
Kì í b'ọkọ dàmòràn o;
Nílẹ̀ rẹ̀ntì pé kó lọ kólẹ̀.
- Ègbè: Igí dá, eyé fò obìnrin;
A dojú kọ'kọ róṣọ,
Wọn kì í gbọhun t'ọkọ bá n wí.
- Lílẹ̀: À kọ ì gbọ ló n yọ wọn lẹnu o;
À kọ ì gbọ ló n yọ wọn lẹnu;
Gbogbo agboolé lètá alákorí o.
- Ègbè: Igí dá, eyé fò obìnrin;
A dojú kọ'kọ róṣọ,
Wọn kì í gbọhun t'ọkọ bá n wí. (È gbọ tuntun)

Orin òkè yìí n sàlàyè ọ̀nà tí ìbágbépò iròrùn fí lẹ̀ wà láàrin lókọ-láyà nínú ilé. Bákan náà ni ọ̀kọ̀rin yìí sọ nípa ìwà àfọ̀júdí láti ọ̀dọ̀ ìyàwó sí ọ̀kọ̀ rẹ̀ nínú ilé, léyí tí ó ti di àṣà nínú ìgbéyàwó ọ̀de-òní. Gégé bí ọ̀rọ̀ Yorùbá kan pé: 'bí ọ̀kọ̀ bá kéré bí ológinni, ọ̀kọ̀ lókọ̀ í jẹ̀'. Ètò ni kí awon ìyàwó pamí-n-ku-sorí-bembe-sókọ̀ ẹ̀ àpónlẹ̀ fún àwọn ọ̀kọ̀ tí ó gbé wọn sílẹ̀, nítorí ọ̀kọ̀ ni olówó orí aya rẹ̀. Àìfàgbà fẹ̀nikan ni kò jẹ̀ kí ayé rójú. Àyínlá sòrò lórí kókó yìí níbi tí ó ti kọ̀rin pé:

- Lílẹ̀: Ìṣe-ilé ni ó rù wọn dé'ta o;
Ìṣe-ilé ni ó rù wọn dé'ta o;
Ìyàwó ọ̀sì eléjọ̀ wẹwẹ̀
- Ègbè: Mò n wí tóó,
Kí ẹ̀ gbọ̀rò sókọ̀ yín lẹnu,
Ìyàwó à-wí-i-gbọ̀ yín sẹ̀ n pọ̀jù,
Ṣe b'áwọn bàbá yín láya nílẹ̀.
- Lílẹ̀: Ohun tí bàbá sọ níjọsì,
Ìyẹn ọ̀ tóo ló ọ̀ gbà o,
Oun lókọ̀ ẹ̀ n lù ẹ̀ lójojúmọ̀.
- Ègbè: Mò n wí tóó,
Kí ẹ̀ gbọ̀rò sókọ̀ yín lẹnu,
Ìyàwó à-wí-i-gbọ̀ yín sẹ̀ n pọ̀jù,
Ṣe b'áwọn bàbá yín láya nílẹ̀.
- Lílẹ̀: Ọ̀kọ̀ tó sẹ̀'yá tó ẹ̀ baba,
Ọ̀kọ̀ tó sẹ̀'yá tó ẹ̀ baba,
Tó n gbọ̀ bùkátà, ó n'ẹ̀yẹ káponlẹ̀
- Ègbè: Mò n wí tóó,
Kí ẹ̀ gbọ̀rò sókọ̀ yín lẹnu,
À wí i gbọ̀ yín sẹ̀ n pọ̀jù,
Ṣe b'áwọn bàbá yín láya nílẹ̀. (Ìṣe-Ilẹ̀)

Ọkọrin nàà padà wá ẓàlàyé irú ànfaàni àti oríyìn tí yóò jẹ tí ìyàwó tí ó bá ń gbọrò sọkọ rẹ lẹnu nínú ilé. Ọrò nàà jẹ yọ nínú àwo orin tí a mẹnubà lókè yìí níbi:

- Lílẹ̀: B'òbìnrin ń gbọ ẗọkọ ò;
 Kò ní w'ówó tí lápò;
 Á mí a dára fún un,
 Ní yòtòmì ìgbádùn ní ó maa wà,
 Orí ọkọ ọrun ní óó da láàre.
- Ègbè: Ìyàwó mi wẹré ni yóó maa bí.
 Àtọkùnrin obìnrin wẹré ni yóó maa bí.
- Lílẹ̀: Ọmọ mi kò ní ẓàisàn,
 Ọmọ mi kò ní ẓaláísí o,
 Ègbè: Wẹré ni yóó maa bí. (Ìṣe-Ilé)

Àyìnlá Ọmọwúra ò ró ilé apá kan dá ọkan sí nípa wí pé ó gbiyànjú láti yọ abídun nínú obì rẹ tí ó pa. Ó padà dá ti aṣaràn fún aṣaràn, kó ba à yé arán ẹ; pèlú bí ó ti gba ọpọlọpọ baálé ilé àti ọkọ ìyàwó nàà ní ìyànjú pé kí í ẹ gbogbo ọrò obìnrin ní ó lẹye kí ọkùnrin maa fa ojú ro sí. Bí ọkùnrin kò bá tí lẹ maa ní àmójúkúró, ojoojúmọ ní ejọ yóò maa wáyé nínú agboolé. Gégé bí ọrò Yorùbá kan tí ó sọ pé: “àìní àmójúkúró wèrè ní kí í jẹ kí ẹrù rẹ ó fúyẹ”. Bí ọkùnrin bá le maa ní àmójúkúró lẹẹkọkan nínú ìwà obìnrin, wàhálà kò ní maa fi bẹẹ ẓẹlẹ nínú agboolé ní gbogbo ìgbà. A róye kókó-ọrò yìí nínú orin rẹ níbi:

- Lílẹ̀: Èlẹnu bóro baálé ilé o,
 Ronú ẹ wò sí'un tí mo fẹ sọ,
 Ègbè: Má da'lé rú,
 Ká mú ra pọ ní rẹgi rẹgi;
 Mójú kúró nilé ayé gbà,
 Gbogbo ọrò kọ ló ẹ é bínú o. (Ìṣe-Ilé)

Baálé ilé gbọdọ jẹ ẹni tí yóò kó ara rẹ ní ìjánu nínú ilé àti láàrin agboolé pèlú ìyàwó rẹ. Gbogbo ọrò kọ ló yẹ kí èniyàn maa bínú sí. Ká rí, ká ẹ bí ẹni tí kò rí lẹẹkàkan ni à ń pé ní àmójúkúró.

3.2. Èmí ìrètí àti ìtẹlórùn

Anígilájé Àyìnlá tí róye ipa àwùjọ lórí àwọn èèyàn inú rẹ nípa wí pé gbogbo ìgbà kọ ní nńkan yóò maa dùn mọrán-in mọran-in. Ìdí abájọ tí ọkọrin fí fọn rere èmí ìrètí lórí ohun tí kálukú bá rawọ lé, tí nńkan nàà kò bá tí ì ẓeẹ́. Tí èniyàn bá ní ìrètí tí ó lẹ̀rìn nípa ojọ ọ̀la, nńkan nàà yóò padà di ẓíṣe. Tí èmí bá wà, ìrètí ń bẹ fún ojọ ọ̀la. Èyí jẹ yọ nínú orin rẹ níbi:

- Lílẹ̀: Nígbà tí èmí wa bá ẓì wà o,
 Ìrètí mà ń bẹ fún gbogbo wa,
 Ègbè: Anígilájé gbọrò mii yọ,
 Anígilájé gbọrò mii yọ,
 Ọyìnbó ló fí ń kọrin;
 Àbí Lọndònnù tí ẹ wí ti yá?
 Bó bá tí yá, kò sí 'fòyà fàwa elégbè ẹ,
 Gbogbo wa ló lọ sí sùkúlù,
 Bó ẓAmẹríkà a jọ ń lọ ni. (25x40)

Bákan náà ni wí pé itẹ̀lórùn ni baba iwà. Kò sí ẹ̀ni tí Olódùmarè kò ẹ̀ fún, ó kàn le ju ara wọn lọ ni. Ìka ọ̀wọ̀ èdà pàápàá kò dọ̀gba, a jura wa lọ; ti ijàkadì kò. Bí ẹ̀niyàn bá ti ní itẹ̀lórùn, ohun gbogbo ni onítòhún ní. Ẹ̀ni tí kò ní itẹ̀lórùn, tí ó n wo ago aláago sísẹ̀ ti ẹ̀tán à ti tẹ̀ ní ilẹ̀-ayé. Kókó-òrò lórí àìní itẹ̀lórùn ni Àyínlá Ọ̀mọ̀wúrà fí orin ẹ̀ iwàásù lé lórí nínú àwo ‘Ìṣe-Ilẹ̀’ kí ibágbẹ̀pọ̀ le ba à tó tẹ̀rú tọ̀mọ̀. Èyí hàn níbi tí ó ti kọ̀ pé:

- Lílẹ̀: Ẹ̀ni tí ‘ò ì yó, t’èbí n pa;
 Ẹ̀ni tí ‘ò ì yó, t’èbí n pa o;
 Tóloun ó ẹ̀ṣẹ̀ á tẹ̀ lójú ayé.
- Ègbè: Ó n wùn wọn k’ón ẹ̀ bí i tiwa ni,
 Árisikí jura wọn lọ,
 Olúwa Ò kúkú pin dọ̀gba rí.
- Lílẹ̀: Ẹ̀ni tí ò ní déku-mágolo;
 Ẹ̀ni tí ò ní déku-mágolo;
 Tóloun fẹ̀ gun Mèsí á dé’lẹ̀-ẹ̀jọ̀ o.
- Ègbè: Ó n wùn wọn k’ón ẹ̀ bí i tiwa ni,
 Árisikí jura wọn lọ,
 Olúwa Ò kúkú pin dọ̀gba rí. (25x40)

Kókó ọ̀rò yìí n kílò sísẹ̀ àfarawé àti níní iwà itẹ̀lórùn sí ohun tí ẹ̀niyàn bá ní. Itẹ̀lórùn ni baba iwà lórí ohun tí Olódùmarè bá fí jínkì ẹ̀ni, kí ẹ̀niyàn má ga ọ̀rùn wo ti èdà miiran.

3.3.Ìwà Èé́rì Àwùjọ̀

Lára kókó-ọ̀rò kan pàtàkì tí ọ̀kọ̀rin Ọ̀mọ̀wúrà sáà maa n kẹ̀ tan tan nínú àwọn àwo orin rẹ̀ ni iwà ibájẹ̀ àwùjọ̀ tí ó ti gbokùn láàrin mùtúmùwà. Ìhà tí ọ̀kọ̀rin yìí kọ̀ sí àwùjọ̀ Yorùbá niláti maa fí orin ẹ̀ àfọ̀mọ̀ àwọn iwà èé́rì tí kò bá ojú mu tó lówùjọ̀. Ọ̀pọ̀ àwọn iwà yìí wọ̀pọ̀ sí àárín àwọn obinrin, bó ti lẹ̀ jẹ̀ wí pé àwọn okùnrin kòòkan náà kò wẹ̀ yán kàinkàin nínú irú àwọn iwà báwọ̀nyí. Ó jọ̀ wí pé àfọ̀fun ọ̀kọ̀rin yìí lórí irúfẹ̀ àwọn iwà èé́rì wọ̀nyí gan-an ni ọ̀pọ̀ fí rí i gégẹ̀ bí elẹ̀kẹ̀-èébú, pàápàá jùlọ̀ àwùjọ̀ obinrin. Kò le sàimá rí bẹ̀, pàtàkì àti iwúlò obinrin kò kéré, débi kí èyàn ó kájú kúrò lórò wọn. Èrò yìí ni ọ̀kọ̀rin Ọ̀mọ̀wúrà ní nínú tí ó fí sọ̀ wí pé ọ̀rò kan jẹ̀ ọ̀un lógún láti sọ̀, lórí ọ̀rò ara bíbó àti oyún sísẹ̀ tí ó ti di àṣà lẹgbẹ̀ obinrin lówùjọ̀ wa. Èyí hàn nínú orin rẹ̀ níbi:

- Lílẹ̀: Ọ̀rò tó jẹ̀ mí lógún mo fẹ̀ sọ̀ o;
 Ọ̀mọ̀ge iwòyí wọn fẹ̀ bayé jẹ̀;
- Ègbè: Dúró b’Ọ̀lórùn bá ẹ̀ dá ẹ̀,
 Má bàwò jẹ̀ fẹ̀nì bí ẹ̀ o,
 K’ón má sị ẹ̀ mò torí afẹ̀ ayé o.
- Lílẹ̀: Ó bóra tán, ó sí rágáú;
 Ará ti sẹ̀hì,
 O jẹ̀ lọ̀ jágbo èlẹ̀lẹ̀ sínú’lẹ̀.
- Ègbè: Dúró b’Ọ̀lórùn bá ẹ̀ dá ẹ̀,
 Má bàwò jẹ̀ fẹ̀nì bí ẹ̀ o,
 K’ón má sị ẹ̀ mò torí afẹ̀ ayé o.

- ...Lílẹ̀: Àwò t'Òlòhun Dá ẹ̀ pádà;
Báwo ló ti jẹ?
- Ègbè: Wọn fẹ̀ d'Òyìnbó ni lójìjì
- Lílẹ̀: Báwo ló i jẹ o?
- Ègbè: Wọn fẹ̀ d'Òyìnbó ni lójìjì
dà bí ọ̀pọ̀lọ̀ ará hun jọ;
Ó wá bí pàtápàtá bí ẹ̀bọ̀rẹ̀;
Ó wá bí pàtápàtá bí ẹ̀bọ̀rẹ̀;
Ọ̀ṣẹ̀ t'ón fí n bóra ni,
Sérékódé ẹ̀ wò 'sírà lágá,
È n rùn ò!
- Lílẹ̀: Òyìnbó ò jẹ faró pa'jú,
K'óloun fẹ̀ dúdú kò ní sẹ̀lẹ̀.
- Ègbè: K'óloun fẹ̀ dúdú kò ní sẹ̀lẹ̀.
- Lílẹ̀: Sẹ̀ b'ẹ̀yin ni fáàrí n yọ lẹnu;
B'óyún bá dúró sí wọn lára,
- Ègbè: B'óyún bá dúró sí wọn lára,
Wọn mọ̀ bí wọn ó ti sẹ̀,
Àpẹ̀n tí ò yọ lẹ̀ n gbé kaná,
Very sorry o! (A ti d'àríyọ̀)

Yàtò sí ẹ̀yí, a tún rí ọ̀yẹ̀ kókó-òrò mǐràn tí ó fajú ro sí ọ̀rò panṣágà tí ó ti di mǐta-tòrò-fon-kálẹ̀ ní àwùjọ lónìí. Àwọn ẹ̀niyàn ti wá sọ ọ̀ṣẹ̀kúṣẹ̀ di àṣà, ó ti di bárákú, ó sì ti gbodikan sí àwọn ọ̀dọ̀bínrín ìwòyí lára. Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ obínrín kò rí i bí ẹ̀ṣẹ̀ mọ̀ lǎwùjọ lónìí yàtò sí ti àtíjọ. Ọ̀rò yìi hàn de nínú orin níbi tí ọ̀kọ̀rín ti kọ̀ pé:

- Lílẹ̀: Panṣágà rántí ọ̀jọ̀ ọ̀lẹ̀ o;
Panṣágà rántí ọ̀jọ̀ ọ̀lẹ̀;
O jẹ ronú rẹ̀ wò,
K'ó o túúbá.
- Ègbè: Àwọn tó dára jù ọ̀,
Kí ni wọn pín?
Gbogbo àwọn tó dára jù ọ̀,
Kí ni wọn pín?
- Lílẹ̀: Ìwọ náà á wọlé test;
Ìwọ náà á wọlé test;
Nígbà tí o bá kálá ọ̀jọ̀;
Mò n sọ o!
- Ègbè: Mò n sọ ò!
Àwọn t'ón n gùn ẹ̀ bí ẹ̀ṣín,
Tí o bá pẹ̀ wọn;
Wọn á mọ̀ ẹ̀ lójú o. (Omi tuntun ti rú)

Àwọn iṣe wònyí ní ikápá láti fa irúkèrúdò nínú àwùjò tí kò bá sí pípe ara wa sí àkíyèsí gégé bí òkòrin tí ẹ̀ nínú orin rẹ̀ yí. Ìbágbépò yóò rọ̀rùn láwùjò, bí ẹ̀ni tí aje iwà ìbàjẹ̀ bẹ̀e bá sí mọ̀ lórí bá pínnu láti ẹ̀ atúnṣe.

3.4. Ìwúlò Èkò àti Iṣe Sísẹ̀

Àyínlá Omowúra mọ̀ rírí èkò tó bẹ̀e gégé tí ó ẹ̀ fi kókó-òrò náà ẹ̀ iwàásù sí àwùjò lórí pàtàkì èkò àti iṣe sísẹ̀. Ìhà tí òkòrin náà kọ̀ sí ọ̀rò yí ní pé kò lètò kí èniyàn maa fi èkò sòfò àti kí èyàn maa ẹ̀ imélẹ̀ ní ẹ̀nu iṣe. Kókó ọ̀rò yí jẹ̀ yọ̀ nínú orin:

- Lílẹ̀: Omọ a-fẹ̀kó-sòfò fetí síbí o;
Oníranù ẹ̀yin awó ló n jẹ,
- Ègbẹ̀: Ó ti wólé níbo lógbà tá ò ri lóde?
Ìyà n bẹ̀ fọ̀mọ̀ tí ò gbọ̀rò,
Èkún n bẹ̀ fọ̀mọ̀ tó n sá kiri...
- Lílẹ̀: A-fòwúrò-sòfò rántí alẹ̀ o,
Ìyà lè rodò, kí baba ó roko;
- Ègbẹ̀: Kó rántí pé yóò kù ẹ̀ pẹ̀lú iwà ẹ̀;
Gbogbo èkò to bá dì síkùn,
Tó j'ódodo ló lè ràn ọ̀ lówó. (Omi tuntun ti rú)

Bákan náà, a rí ọ̀rò nípa iwà imélẹ̀ gégé bí kókó-òrò kan pàtàkì tí ó jẹ̀ òkòrin yí lógún. Òkòrin fọ̀n rere wí pé èniyàn kí í káwọ̀-bọ̀-itan kí ó maa retí ọ̀là; iṣe sísẹ̀ nikan ní í mú èyàn jàre iṣe àti ọ̀sì nílẹ̀-ayé. Ẹ̀ni tí ò sá'gi lógbẹ̀, tí ò ta ọ̀gùrò lófà; tí onítòhún wá dé ìdí ọ̀pẹ̀ gbẹ̀nu sókè, ẹ̀ ọ̀fẹ̀ ní ẹ̀mu n ro ní? Ìwúlò itepámọ̀ṣe ní kókó-òrò tí òkòrin yí gùnlẹ̀ nínú:

- Lílẹ̀: Ire má kojá mi Olùgbàlà;
Sé ẹ̀ mọ̀ pé ó ní í múra sí ó?
- Ègbẹ̀: Àìdúró, níjọ ò ée,
Ẹ̀ní bá sísẹ̀ jàre ọ̀sì,
Majority sé ẹ̀ n gbọ̀.
- Lílẹ̀: Ẹ̀ jẹ̀ ká firun dúdú sísẹ̀ ó, láyé tí a wá,
Ka lè ní'sinmi tí a bá darúgbó.
- Ègbẹ̀: Àìdúró, níjọ ò ée,
Ẹ̀ní bá sísẹ̀ jàre ọ̀sì,
Majority sé ẹ̀ n gbọ̀.
- Lílẹ̀: Lówùúrò kùtùkùtù tòmọ̀kùnrin bá jí,
Bí nńkan ò le, kó yáa lè nńkan torí ọ̀jọ̀ alẹ̀ o.
- Ègbẹ̀: Àìdúró, níjọ ò ée,
Ẹ̀ní bá sísẹ̀ jàre ọ̀sì,
Majority sé ẹ̀ n gbọ̀.
- Lílẹ̀: Ìyàà rẹ̀ lè lówó lówó,
Bàbá lẹ̀sin lékan;
Bo bá gbójú lè wọ̀n, ọ̀fo lo mí a mú o.

Ègbè: Àìdúró ó, níjò ò éé,
 Èní bá ẹ́ṣẹ́ jàré ọ̀ṣì,
 Majority ẹ́ ẹ́ n gbọ́. (Late Múrítàlá)

Ọ̀kọ̀rín Àyínlá kòrííra ìmélẹ́ ẹ́ṣẹ́ nì ó ẹ́ gba àwọn ènìyàn ní iyanjú láti tẹ́ apá mọ́ ẹ́ṣẹ́ ẹ́ṣẹ́ nítorí ẹ̀ni tó ẹ́ṣẹ́ nì yóò jàré ẹ́ṣẹ́ lẹ́yínlá ọ̀lẹ́.

3.5. Ìdàrò

Ẹ́ṣẹ́ ìdàrò lẹ́yìn ikú àwọn ènìyàn pàtàkì láláwùjọ́ tàbí àwọn olólùfẹ́ ọ̀kọ̀rín Àyínlá Ọ̀mọ̀wùrà sáà maá n wáyé nínú àwọn àwọ́ orin rẹ́. Àwọn orin wònyí nì ọ̀kọ̀rín maá fí n ẹ́ ilédè lẹ́yìn ẹ̀ni rẹ́ tí ó bá tì re iwàlẹ́-àṣà. Àpẹ̀rẹ́ irú kókó-òrọ́ yí jẹ́yọ́ nínú àwọ́ orin kan níbì tí Àyínlá tì n fí orin ẹ́ ìdàrò lẹ́yìn ikú ọ̀kọ̀rín Yusuf Olátúnjì nínú:

Lílẹ́: Bíkú bá n gbowó à bá fun o,
 Bó jẹ́ 'kú n gbowó à báà fun;
 Nítorí Yèsùùfù Olátúnjì

Ègbè: Gbéré ooo!
 Àrinnàkò ó dojú àlá o,
 Èní gẹ́ṣín ò lé è ba,
 Ẹ́ ò rí bíkú ẹ́ wólé ọ̀lẹ́.

Lílẹ́: Nígba tíkú rá yó kẹ́lẹ́ wólé;
 A ní kó gbowó èyìn,
 Mo ní kó gbowó èyìn o,
 Ó ní lóníí lojọ́ Olátúnjì

Ègbè: Gbéré ooo!
 Àrinnàkò ó dojú àlá o,
 Èní gẹ́ṣín ò lé è ba,
 Ẹ́ ò rí bíkú ẹ́ wólé ọ̀lẹ́.

Lílẹ́: Níbo níkú bá ẹ́ tó fí rí ẹ́ pa?
 Níbo níkú bà ẹ́ tó fí rí ẹ́ pa?
 Kí ló ẹ́ tóò fà'fà lẹ́kú lówó?

Ègbè: Gbéré ooo!
 Àrinnàkò ó dojú àlá o,
 Èní gẹ́ṣín ò lé è ba,
 Ẹ́ ò rí bíkú ẹ́ wólé ọ̀lẹ́....

Lílẹ́: Olátúnjì tì gbé gòjẹ́ è lẹ́; ikú bọ́láraájé,

Ègbè: Ilé-ayé lojọ́, ọ̀run nilé o
 Bàbá o akọ̀rín tì lẹ́ ní pẹ́ Olùgbàlà
 Bàbá o akọ̀rín tì lẹ́ ní pẹ́ Olùgbàlà
 Ọ̀mọ́ rere tó fí sílẹ́ kó tó jáde láyé
 Ọ̀mọ́ rere tó fí sílẹ́ kó tó jáde láyé
 Olátúnjì ó mà ẹ́ bẹ̀è Bàbá lẹ́ sọ̀run o,
 Olátúnjì ó mà ẹ́ bẹ̀è Bàbá lẹ́ sọ̀run ùn,
 Ọ̀gá onífaàjì akọ̀rín tì lẹ́ ò e. ...

Lílẹ̀: Igi tó dára nígbó, ẹ̀ mò pé kì í pé nígbó,
 Ègbè: Jòsẹ̀ẹ̀fù ló daráà'lẹ̀
 Lílẹ̀: Kì í pé nígbó o,
 Ègbè: Jòsẹ̀ẹ̀fù ló daráà'lẹ̀
 Lílẹ̀: Onímò ijìnlẹ̀ nílẹ̀ orin;
 'Látúnjì Erinmilókun ó ti lọ,
 Àjàò 'Látúnjì, Erinmilókun ó ti lọ,
 Ta ni óó ẹ̀se bí baba?
 Jòsẹ̀ẹ̀fù ògá pátá lo jẹ. (Omi tuntun ti rú)

Kókó-òrò yìi tún fojú hàn níbi tí ọ̀kọ̀rin ti n ẹ̀se idàrò olólùfẹ̀ orin rẹ̀ kan tí orúkọ̀ rẹ̀ n jẹ̀ Jósẹ̀ẹ̀fù Sówùnmi nígbà tí ó jẹ̀ ipẹ̀ Olódùmarẹ̀ nínú àwo orin rẹ̀ pé:

Lílẹ̀: Bíkú n peja nínú omi,
 B'ó n pònì lálẹ̀ odò,
 Kí ni ká pè lẹgbẹ̀ ti wa?
 Ègbè: Bíkú bá dé;
 Kòsì Lọyà tí óó sojúse,
 Motẹ̀lẹ̀-Ọlá o kú ilédè,
 Josefu o Sówùnmi tó kú o.
 Lílẹ̀: Bíkú n gbowó;
 Á bá fun lówó,
 Bíkú n gberan ò;
 Á bá ràgbò fun.
 Ègbè: Bíkú bá dé;
 Kòsì Lọyà tí óó sojúse,
 Motẹ̀lẹ̀-Ọlá o kú ilédè,
 Josefu Sówùnmi tó kú. (A ti Dàríyọ̀)

Ìse àwùjọ̀ pàtàkì kan ni bíbu ọlá fún àwọn olólùfẹ̀ eni tí wọn ti fi ilẹ̀ ẹ̀se aṣọ̀ bora. Lára ibágbépò àwùjọ̀ ni kí a máa rántí àwọn èniyàn tí a bá ti ẹ̀se àfẹ̀kù wọn lówùjọ̀.

3.6.Ìṣẹ̀lẹ̀ Mánìgbàgbé

Yorùbá bọ̀, wọn ní: bí ọmọ̀ ò bá bá itàn, yòò bá àrọ̀bá; àrọ̀bá sì ni baba itàn. Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ìṣẹ̀lẹ̀ ni ó ti ẹ̀se lówùjọ̀, tí wọn sì ti ròkun igbàgbé nitori àinì àkọ̀silẹ̀ kan gúnmo fún àwọn èwe iwòyí mò. Sùgbón ọ̀kan gbòògì irinṣẹ̀ iròyìn gbankọ̀gbì ni orin Ọmọwura jẹ̀ fún gbogbo mùtùmùwà láti mò nípa àwọn ìṣẹ̀lẹ̀ wònyí, pàápàá jùlọ̀ àwọn èwe. Mèlòò láà kà nínú eyin adípèlẹ̀ orin Àyínlá tí ó ti fí sọ nípa oríṣíi ìṣẹ̀lẹ̀ mánìgbàgbé bi i: ètò-ikàniyàn ọ̀dún 1973, iyan omi nílúú Ègbá, owó-ilẹ̀ tuntun Ijoba Mobóláji Johnson ní ọ̀de Èkó, èkúnwó ọ̀ṣìṣẹ̀ tuntun (owó Udoji), owó Náirà tuntun, ikú Ọ̀gágun Múritálá, iròyìn eré-bòòlù aláfẹ̀sẹ̀gbá "Challenge Cup" ti ọ̀dún 1972 àti 1974 àti àwọn ìṣẹ̀lẹ̀ mánìgbàgbé mìíràn lówùjọ̀ wa.

Ìròyìn nípa ètò ikàniyàn Sénsò (National Population Census 1973) ni a rí gbọ́ nínú àwo orin rè kan níbi tí ọ̀kọ̀rín tí fí orin ẹ̀ ìròyìn fáyé gbọ́ báylí pé:

- Lílẹ̀: Ànḡfààní Sénsò yí ga o,
F'èni tí ò yé súnṡmọ́ mi níbí;
- Ègbè: Ó ẹ̀ Àyínlá Anígílájé,
Bẹ̀ẹ̀ lo ẹ̀ ẹ̀láyé owó Náírà fáwọ̀n tí ò yé o,
Kó yé wọ̀n yéké.
- Lílẹ̀: Nùfẹ̀mbà 25, 1973;
Lójọ́ Sónḡdè mo fojú ri;
Èmi rí Sọ́jà kan pẹ̀lú sisí kan;
Wọ̀n ní wọ̀n fẹ́ kà wá nílée wa,
Mo tíràì mo sì yege;
Mo ri pé wọ̀n ka gbogbo ilé yíká.
Ànḡfààní tó wà níbẹ̀;
- Ègbè: Ẹ súnṡmọ́ bí ẹ̀ gbọ́,
- Lílẹ̀: Ànḡfààní tó wà níbẹ̀;
- Ègbè: Ẹ súnṡmọ́ bí ẹ̀ gbọ́,
- Lílẹ̀: Ó yẹ ká ní yunifásítì l'Ábẹ̀òkúta;
Ó yẹ ká ní yunifásítì l'Ábẹ̀òkúta;
Ilé-ìgbẹ̀bí aláboyún,
- Ègbè: Ó yẹ kó lé sí ...
- Lílẹ̀: 23 Nùfẹ̀mbà;
- Ègbè: Wọ̀n fọ́mọ́ ilé-iwé lóludé ọ̀sẹ̀ kan ò,
Kí kálukú ó relé lọ sinmi
K'ọ̀n fidí mólée wọ̀n,
K'ọ̀n le rí wọ̀n kà sí gégé bó ẹ̀ tọ.
- Lílẹ̀: Ọ̀sìsẹ̀ ìjọba tó bá wọ̀sẹ̀ lágogo méjọ;
- Ègbè: Lágogo márùn-ún k'ọ̀n gbà wọ̀n láyè k'ọ̀n darí relé
- Lílẹ̀: Wọ̀n ẹ̀tò ikàniyàn yíi mo ríran ò... (National Census 1973)

Bákan náà ni a róye ìròyìn nípa èkúnwó owó ọ̀sìsẹ̀ tuntun tí Ìjọba Àpapọ̀ Nàìjíríà ẹ̀, gégé bí ọ̀kan pàtàkì kókó-òrò tí ọ̀kọ̀rín mú wá sí irántí àwọ̀n ọ̀dọ́ iwòyí tí kò tí ì rí irú ìgbésẹ̀ báylí rí láti ọ̀wọ́ ìjọba ilẹ̀ Nàìjíríà. Èyí jẹ́ yọ́ nínú orin níbi tí ọ̀kọ̀rín tí forin ẹ̀ ìròyìn báylí pé:

- Lílẹ̀: Iré wọ̀lé dé, ẹ̀ máa gbọ́ o;
- Ègbè: Àwọ̀n ọ̀sìsẹ̀ ìjọba wa ní Nàìjíríà o.
- Lílẹ̀: Iré wọ̀lé dé, ẹ̀ máa gbọ́ o;
- Ègbè: Àwọ̀n ọ̀sìsẹ̀ ìjọba wa ní Nàìjíríà o.
- Lílẹ̀: Ó jọ pé èkúnwó tuntún dé;

- Ègbè: Mo bá wọn jó, èmi náà báwọn yò;
Pé're ajé tuntún dé
- Lílè: Ó jọ pé èkúnwó tuntún dé;
- Ègbè: Mo bá wọn jó, èmi náà báwọn yò;
Pé're ajé tuntún dé.
- Lílè: Owó Udoji di sísan fáwọn òsìsẹ;
- Ègbè: Oba lókè Dákun kí o jé kó jé wọn lówó
- Lílè: Owó Udoji di sísan fáwọn òsìsẹ;
- Ègbè: Oba lókè Dákun kí o jé kó jé wọn lówó
- Lílè: Nàìjíríà ò, tówó Udoji bá tó wa lówó,
- Ègbè: Kálukú ò ní fowó òhún şowó-ejọ.
- Lílè: 'Nígilájé Àyínlá ó!
- Ègbè: Ó sanwó Udoji fún 'şẹşẹ wa... (Iré Wólé Dé (Owó Udoji))

Ìròyìn fí fọn rere ìjọba orílẹ̀-èdè Nàìjíríà nípa èkúnwó tí wọn şẹ jé ohun iwúrí fún àwùjọ, ìgbésè náà sì mú ìlòşíwájú bá ìbágbépọ ọmọniyàn àti ìdàgbàsókè ètò àwùjọ.

3.7. Ìmọ̀ràn

Léyìn gbogbo ìbáwí àti àtúnşẹ tí ọ̀kọ̀rìn náà fẹ̀ràn láti máa fí ọ̀kọ̀rìn ìkílò lórí àwùjọ Yorùbá, ó tún nífẹ́ láti máa fí orin dàmọ̀ràn bakan náà fún ẹnì tí ó jẹ̀bí ọ̀rọ̀ bóyá yóò yípadà. Èyí jẹ́ yọ nínú orin tí Àyínlá Ọmọwúra tí kọ pé:

Aánú ẹ́ ló şẹ mí ó,
Ló jé kí n bá ẹ́ dá'mọ̀ràn,
P'ó yẹ kó o bí mejì k'ó o tó bóra. (A tí dàríyọ̀)

Ìmọ̀ràn lorin ọ̀kè yíí jẹ́ fún àwọn tí wọn n bóra lówùjọ. Oge àşejù ní bíbó àwọ̀ ara láti ara pé èniyàn fẹ́ şẹ́ faàrí. Ọ̀kọ̀rìn tún tẹ̀şíwájú nípa pípe àkíyèsí isòrí àwọn ológe àşejù yíí kúrò níbi ojùkòkòrò àti àfarawé tí wọn n şẹ́ láti yí àwọ̀ ara wọn pada di funfun. Olódumare tí ó dá ẹyà Adulawọ̀ ní alawọ̀ dúdú mò pé dúdú ló yẹ wá. A rí ọyẹ ìmọ̀ràn níbi:

- Lílè: Òyínbó ò jé faró pa'jú;
Kóloun fẹ́ dúdú kò ní şẹlẹ́,
Kóloun fẹ́ dúdú kò ní şẹlẹ́,
Şẹ́ bẹyin ní faàrí n yọ lẹnu...
- Ègbè: Dúró b'Ọlórún bá şẹ́ dá ẹ́;
Má bàwọ̀ jé fẹ́nì bí ẹ́;
K'ón má şì ẹ́ mò torí afẹ́ ayé o.
- Lílè: Ó bóra tán,
Ó şirá gáu,
Ará tí şènjì;
O jé lọ́ jágbo èélá sínú'lé

Ègbè: Dúró b'Ọlórún bá ẹ̀ dá ẹ̀;
Má bàwò jẹ̀ fẹ̀nì bí ẹ̀;
K'ón má ẹ̀ sì ẹ̀ mò torí afẹ̀ ayé o. (A ti dàríyò)

A tún rí ibi tí ọ̀kọ̀rín tí n gba ọ̀mọ a-fẹ̀kọ-sòfò tí ò náání ẹ̀kọ ní ìmòrán àyípadà ọ̀tún, kó lè ba à di ẹ̀ni ara rẹ̀ nígbà tí ó bá ku òun nìkan. Ìmòrán yìi fọ́jú hàn nínú orin rẹ̀ pé:

Lílẹ̀: A fòwúrò sòfò rántí alẹ̀ o;
Ìyá lè rodò, kí baba ó roko.

Ègbè: Ko rántí pée,
Yóó kù ọ̀ pẹ̀lú iwà rẹ̀,
Gbogbo ẹ̀kọ to bá dì síkùn,
T'ó jódodo ló lè ràn ọ̀ lówó. (Omi tuntun ti rú)

Bákan náà ló tún gba ọ̀kúnrin tí ó bá fẹ̀ gbádùn igbéyàwó rẹ̀ láti má gba iyàwó rẹ̀ láàyè síse ọ̀wò ọ̀tí. Àyínlá Ọ̀mọwura sọ ẹ̀yí láti le dẹkun iwà ibàjẹ̀ tí ó lè ti ara irú ọ̀wò síse bẹ̀ wáyé. Ẹ̀yí jẹ̀ yó nínú orin:

Lílẹ̀: ... iyàwó t'abá ti n gbadun o,
Boloun ó totí ma yari fun un,
Ó n fẹ̀ dolowò ọ̀kúnrin;

Ègbè: Gbá yungun yungun,
Gbá yungen yungen,
Maa kala, won ki i totí nile wa,
O je wase mi se, ma so mi dode o.
Ma so mi dasiere oko ti jade o e... (Àwa ki i solodi won)

Kókó-òrò yìi gùnlẹ̀ ìmòrán fún àwọn ọ̀kúnrin kí wọn má gba àwọn iyàwó wọn láàyè láti ta ọ̀tí. Ọ̀kọ̀rín náà fajúro sí ọ̀wò ọ̀tí síse fún ọ̀bínrin.

4. Àkíyèsí Olùṣẹ̀wádíí Lórí Kókó-òrò Àyínlá Ọ̀mọwura

Àyínlá Ọ̀mọwura kùndun láti maa tabukù bá isòrí àwujọ kan pátò nínú orin rẹ̀ ní ẹ̀yí tí kò fí bẹ̀ ba ojú mu tò. Àwọnùbònú ni ó yẹ kí olórin fí orin rẹ̀ fón rere atúnse sí iwà ibàjẹ̀ tí ó ba n gbilẹ̀ lawújo. Sòtún, sòsì má ba ibíkan jẹ̀ sí ló yẹ kí ẹ̀ni tí ó bá n wá ojútúú sí nnkan yẹ kí ó se; paapaa julo ọ̀rò àwujọ. A rọ̀yẹ̀ dídeyẹ̀ sí àwujọ ọ̀bínrin púpọ̀ jù nínú ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ kókó tí ọ̀kọ̀rín Àyínlá Ọ̀mọwura fí gbé orin rẹ̀ ró. Ẹ̀yí ni ó sába sokunfa bí ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ọ̀bínrin fí rí orin Àyínlá Ọ̀mọwura gégé bí orin eébu lasan. Yàtò sí arabù àtí eébu ara tí ọ̀kọ̀rín sába maa fí n bú àwọn isòrí olórin kan tí ó ti rí gégé bí orogun ọ̀wò nínú isẹ̀ orin, a kò sába rí oye ibawí tabí itabukù sí àwujọ ọ̀kúnrin tò bẹ̀ gégé bí i ti ọ̀bínrin nínú àwọn orin ọ̀kọ̀rín náà. Ẹ̀yí ló gún wa ní kẹ̀sẹ̀-inú láti bí ara wa, wí pé, se iran ọ̀kúnrin kò ti lè ní asise kankan rára bí ó ti lè wù kò mò, tí ọ̀kọ̀rín lè fí se orin kọ̀ ni? Sugbón a rọ̀yẹ̀ wí pé ọ̀kọ̀rín mòomò ge filà má wo ibe ni; nitorí ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ orin rẹ̀ ló sába maa n jẹ̀ ipa ibasepo rẹ̀ pẹ̀lú àwọn ọ̀bínrin lawújo. Àyínlá Ọ̀mọwura kan wulẹ̀ mòomò da ojú orin rẹ̀ kọ̀ àwujọ ọ̀bínrin ni.

Àyínsí gégé bí ẹ̀yà eébu kan ni láti bu ẹ̀nu-àtẹ̀ lu èyàn tabí nnkankan pẹ̀lú irètí iyípadà tí ó lóòrin. Ẹ̀yí gan-an ni ọ̀kọ̀rín Àyínlá Ọ̀mọwura sába maa n ní lókàn, tí ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ èniyàn fí rò pé elẹ̀kẹ̀-éébú ni, nitorí ó ti tipele mò iran ọ̀bínrin jù. Èròngbà ọ̀kọ̀rín ni kí àyípadà rere bá ẹ̀ni tí òun bu ẹ̀nu àtẹ̀ lù, kí onitòhù ó le yí padà kúrò nínú irúfẹ̀ iwà ibàjẹ̀ tí tòhún gùnlẹ̀ láti ara àyínsí bẹ̀; gégé bí ó ti

hàn nínú Òjó and Akégbéyalé (2021). Sùgbón ìsàmúlò ilàṇà yíi tún lẹ fa àkóbá fún àtúnṣe, bí ẹni tí à n bú bá tí n wo ara rẹ gégé bí ẹni àtẹmẹrẹ. A rí àyínsí nínú orin rẹ níbi:

Lílẹ: Ẹ ẹse bí ẹ wúlò bí ò jẹ tí kání'pa láyẹ.

Ègbè: Ẹ n wùwà bí Elédùmarè.

Lílẹ: Kání'pa láyẹ.

Ègbè: Ẹ n wùwà bí Elédùmarè.

Lílẹ: Ẹ ẹse bí ẹ dára nígboro ni?
Kódà tí o bá fẹ wọn látoko
Kódà tí o bá fẹ wọn látoko...
Lódì lódì ni wọn n lajú sí.
Ìyàwó dé.

Ègbè: Omọ onígbesè tó fẹ jẹ'lé run.
Ẹní wọlé wọn wolé orò.
Ìyá tó bí ló jo dájúdájú.
Kì í gbà o! (25x40)

Gbogbo èrò òkòrin nínú ìsàmúlò àyínsí òkè yíi nilátí ẹse ìbáwí fún ìsòrí obínrin tí wọn n ẹse àfojúdi sí òkò wọn nínú ilé látí síwò iwà ìbàjẹ bẹ. Àtúnṣe lórí iwà ìbàjẹ ní àyínsí, yàtò sí àrábú tàbí èébú ara lásán. Sùgbón nìsẹ ló yẹ kí a rí irufẹ èrò ìbáwí yíi nípá àwujò òkunrin naa nínú orin rẹ. Òkòrin Àyínlá Omowúra tún máa n sàmúlò èébú ara àtí àrábú nínú orin rẹ lópòlópò ìgbà gégé bí ọ̀nà kan gbòògì tí ó mú un gbajúmò jálẹ-jáko. Òkòrin sàbà máa n sàmúlò àwọn èébú wònyí látí fí ẹnu sàátà àwọn orogún rẹ nínú òwò. Èébú tí ó jẹ ìtábùkù bá èyàn tàbí ǹnkankan láisí ìrètí fún àyípadà kan gúnmo kí í ẹse ǹnkan tí ó dára tó, nítorí ìtábùkù bá ẹ̀dà omọ̀niyan ní ò jẹ. A rí ilò èébú nínú orin rẹ níbi tí òkòrin tí dojú èébú kò ọ̀kan lára akégbé rẹ nínú isẹ orin. Gégé bí a tí mò wí pé alákarà kan kí í fẹ kí ẹlómíran ó dín. Orogún òwò ní ó sòkùnfa orin naa pé:

Ègbè: Ẹ n sòrò ẹni ò lógbón lorí;
Ẹyin l'ẹ n sòrò ẹni ò lógbón lorí o;
Àlè iyá yin ju baba yin lo,
Wàhálà wo lẹ n kó ra yin sí.

Lílẹ: Òkété lu kẹ̀jì ọ̀nà wo ló mí a bá bọ,

Ègbè: Lójú ọ̀lọ̀dẹ tó mu tó gbé'su iyan ka ná

Lílẹ: Òkété lu kẹ̀jì ọ̀nà wo ló mí a bá bọ,

Ègbè: Lójú ọ̀lọ̀dẹ tó mu tó gbé'su iyan ka ná...

Lílẹ: Ogún tí ò kàn yin lẹ tún fejú toto mọ ọ;

Ègbè: Omọ onílẹ l'ó máa n lo'lẹ;
Á yángà ikó olórin oko;
Ó r'òtí-òjé fejú toto,
Sẹ̀kẹ̀tẹ̀ niran yin n mu,
Ta ní ra bià fómọ alákorí? (A kí í gbọ wo àwọn)

Bó ti le wù kó rí, èébú kí í se nnkan tí ó dárá. Itàbùkù ni èébú jé, ó sì sáà maa n fa idúnrunmó lópólópó igbà. Dídúnrunmó lè ti ara àràbú selè, kí a sì sò àsòdùn àti àsosá láti tabùkù bá èniyàn nípase èebu náà.

5. Àgbálogbábò

Orin Àyinlá Omowura kùrò ní ti wótowórò orin à n jó sí lásán; à-gbò-fi-kògbón èdòki èdè tí ó n kò tewe-tàgbà ní èkò iwà àti ibágbépò àwùjò ni. Bákán náà ni àwọn kókó-òrò tí ó se déédé làákàyè ni ó sodo sínú òkan-ò-jòkan orin tí ó gbé Omowura níyì lówùjò olórin ibílẹ̀ Yorùbá. Yàtò sí ti orin èébú gégé bí orin kan tí òkòrin Omowura fi gbajúmò, iwúlò èkò tó n fi orin rẹ̀ kò àwùjò kò kéré nipa fifonrere àwọn kókó òrò rẹ̀ láti fi se àtúnse iwà ibàjé àti àwọn kùdiẹ̀ kùdiẹ̀ lówùjò.

Ìwé Ìtókasi

Adébowalé, O. (2017) “Àgbéyèwò Èrò Akéwì Lóri Ewì” Nínú Médùbi (eds.) *Current Studies in Yorùbá Culture, Language, and Literature: A Festschrift for Olúgbóyèga Alàbá*. pp. 483-500.

Adédèjì, K. (2015) “How I Helped Discover Ayinla Omowura, 88-year-old Apala Drummer Narrates”. PREMIUM Times, March 1.

Akégbéyalé, O.R. (2019) “Women as Agents of Conflict Precipitation and Resolution: A Yorùbá Example” An Unpublished M.A Project Submitted to the Department of Linguistics, African and Asian Studies, University of Lagos.

Ajíkòbí, O.O. (2000) *Oyínkán Se Bẹ̀bẹ̀*, Lagos: Prompt Books.

Ajíkòbí, O.O. (2013) *Ipa Tí Orin Kó Nínú Ọ̀tẹ̀ Elékòó Mèta*, Lagos: The Graphics Men.

Beier, U. (1956) “*International Library of African Music*”, Vol.1, No.3, Graham strum, South-Africa.

Dáramólá àti Jéjé (1967) *Àwọn Àṣà àti Ọ̀rìṣà Ilẹ̀ Yorùbá*, Ìbàdàn: Oníḡbón-òjé Press.

Ìdòwú, E.B. (1977) *African Traditional Religion*, Great Britain: Redwood Burn Limited.

Idomije, B. (2007) “*Omowura, Colossus of African Music*”. THE GUARDIAN ‘Friday Review’, January 5.

Làsìsì, S.A. (2012) “*Traditional Music in Nigeria: Example of Ayinla Omowura’s Music.*” In *Journal of Developing Country Studies* Vol.2, No.10, 2012. Pp. 108-118.

Nketia, J.H. (1974) *The Music of Africa*, NewYork: Norton and Company Inc.

Ògúnṣínà, B. (1987) “The Sociology of the Yorùbá Novel”. Unpublished Ph.D. Thesis, University of Ìbàdàn, Ìbàdàn.

Ògúnṣínà, B. (2006) *Sociology of the Yorùbá Novel: An Introduction*. Ìlòrin: Integrity Publication

Òjò, E.T and Akégbéyalé, O.R. (2021) “Women’s Role in Domestic Violence: Samples from Yorùbá Indigenous Songs” In *IGEDE: Journal of Igbo Studies*, Department of Linguistics, African and Asian Studies, University of Lagos. Vol.5, No.1, 2021. pp. 105-124.

Omíbiyí, M.S (1975) “*The Training of Yoruba Traditional Musicians*” In Abimbólá, W. (ed). *Yorùbá Oral Tradition, Poetry in Music, Dance and Drama*. Ìbàdàn: University Press. Pp. 489-516.

Raji, S.M. (1987) “*Orin Ọ̀tẹ̀*”. An Unpublished M.A Thesis Submitted to the Department of Languages and Literatures, Obáfẹ̀mi Awólówò University, Ilé-Ifẹ̀.

Àwọn Àṣàyàn Orin

Àyínlá Ọmọwúra (1973) “National Census 1973” Vol.5. Lagos: Ivory Music Limited.

Àyínlá Ọmọwúra (1975) “Iré Wọlé Dé (Owó Udoji)” Vol.7. Lagos: Ivory Music Limited.

Àyínlá Ọmọwúra (1975) “A kì í gbọ Wo Àwọn” Vol.8. Lagos: Ivory Music Limited.

Àyínlá Ọmọwúra (1976) “Late Muritala” Vol.9. Lagos: Ivory Music Limited.

Àyínlá Ọmọwúra (1977) “Ẹ Gbọ Tuntun” Vol.13. Lagos: Ivory Music Limited.

Àyínlá Ọmọwúra (1978) “Ìṣe-Ilé” Vol.14. Lagos: Ivory Music Limited.

Àyínlá Ọmọwúra (1978) “Ati D’àríyò” Vol.15. Lagos: Ivory Music Limited.

Àyínlá Ọmọwúra (1979) “Omi Tuntun Ti rú” Vol.17. Lagos: Ivory Music Limited.

Àyínlá Ọmọwúra (1979) “Ebi Kì í Pa’gún Dalẹ” Vol.18. Lagos: Ivory Music Limited.

Àyínlá Ọmọwúra (1980) “Àwa Kì í Ẹlódì Wọn” Vol.19. Lagos: Ivory Music Limited.

Àyínlá Ọmọwúra (1981) “25x40” Vol.20. Lagos: Ivory Music Limited.